

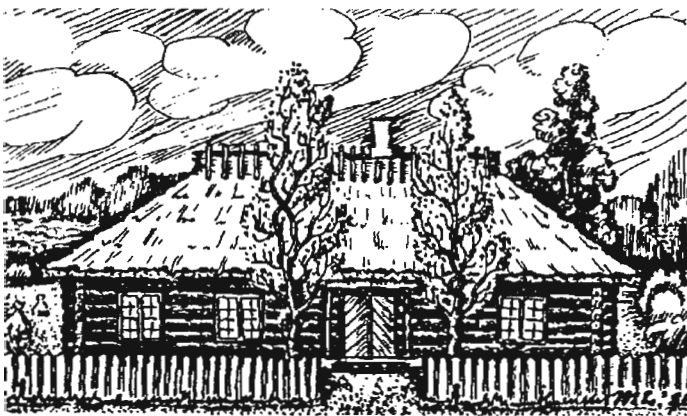
ULJASTE KÜLAKOOLI AJALOOST

Sadakond aastat tagasi oli Uljaste rahvarohke küla. Kuid lapsed pidid 6-7 km eemal Kabala koolis käima või siis kodus vanemate ja rändkooliõpetaja abiga lugemise ja kirjutamise selgeks saama. Et ikka rohkem oli vaja õpetatud tööinimesi, püüti suurematesse küladesse asutada oma kool.

Ka Viru-Nigula pastor ja Pada mõisnik leidsid, et on vaja uus kool asutada Uljastele, sel ajal ühte suuremasse külasse, kus nende ütluse järgi elas "viissada paganat", sest kaugel maa ja huntide rohkuse tõttu ümbruskonna metsades käis rahvas vähe kirikus. Pada parun von Schilling andnud ehitusmaterjali ja kohalikud talupojad Jaan Kalamehe juhtimisel ehitanud maja valmis. Sel ajal leidis külas veel rohkesti suitsutaresid. Uus koolimaja tundus avar, ainus klassituba oma suure kuue aknaga kolmes küljes oli valguseküllane. Klassi neljandas seinas oli suur ahi, mille ühelt poolt viis uks eeskotta ja teiselt poolt uks koolmeistri elutuppa. Ruumi valgustas petrooleumilamp.

Hiljem ehitati õue väike rehi, laut ja ait. Õpetaja väheldane palgamaa asus samas, kuid heinamaa kaugel. Palgalisa maksid mõis ja vald.

Nii alustas 1885. aastal õppetööd Uljaste külakool, mis oli tol ajal seitsmeteistkümmes kool Viru-Nigula kihelkonnas. Uude kooli ühe koolmeistri käe alla kogunes 42 Uljaste, Satso, Nüri, Päsula ja Voorse küla last. Töenäoliselt

Uljaste külakool 1914. a., sulejoonistus.

sai see võimalikuks alles pärast mihkkipäeva oktoobrikuu keskel, kui põllutööd lõpul ja karjadki laudas. Kool töötas talvel keskmiselt 120 päeva, sest juba aprillikuu keskel oli lastelgi vaja jürripäevaks kodustele talutöödele appi minna.

1870-ndate aastate koolikorralduse kohaselt õppisid Uljaste ümbruskonna 8 -9 aasta vanused lapsed algul kodus lugemist ja kirjutamist ning käisid igal esmaspäeval kooliõpetajale oma teadmisi üles ütlemas. Koolikohustus hõlmas 10 -13 aasta vanuseid lapsi, kes õppisid kuus päeva nädalas põhikoolis, kus oli kolm jaoskonda, nagu siis nimetati klasse. Pärast sundusliku kolme jao lõpetamist jäid 14 -16 aasta vanused lapsed veel kuni leerimine kuni kooli "kordajate" nimekirja, et töö kõrvalt igal laupäeval käia piiblitlugusid ja kirikulaulu kordamas. Nii koolieelsed kui ka kordajad lapsed, kes koolis käisid ainult ühel päeval, istusid klassitoa seinä ääres pikal pingil ja said oma õpetust samaaegselt kolme põhikooli jaoga ühe õpetaja hoole all. Loomulikult nõudis niisugune töö koolmeistrilt tõsist meisterlikkust omal alal.

Esimeseks Uljaste koolmeistriks sai Joosep Leetsmann, kes oli hariduse saanud samas Pada vallas veidi varem avatud Pikaristi kihelkonnakoolis. J. Leetsmanni vahetas peagi välja Rakvere linnakooli lõpetanud ja õpetajaameti eksami sooritanud 16-aastane Moorits Kesküla. Tema mälestustest selgub, et kolm tema esimestest õpilastest olid õpetajast pisut vanemad.

M. Kesküla järel asus õpetajaametisse selle kooli kõige kauasem koolijuhataja Jaan Aadli.

Tollane koolmeister oli ümbruskonna elanike silmis tark ja lugupeetud mees, kes külarahvale head nõu ja abi andis, kui oli vaja palvekirja kokku seada, lapsele nime panna, pruuti tanutada või surnut majast viimsele teele saata. Joosep Leetsmann, Moorits Kesküla ning Jaan Aadli olid ka head laulumehed ja koorijuhid, kes koolilastele ja külanoortele koorilaulu õpetasid. Uljaste küla põline elanik ja kooli vanim vilistlane, 90-aastane Aliide Saarmäe mäletas 1986. a., et Uljaste laulurahvas esines edukalt oma koolimajas ja kodukülast kaugemalgi hea lauluga.

Nagu nähtub arhiivimaterjalidest, jäid ka "koolikatsujad" kirikuõpetajad ja koolinõunikud koolilaste teadmistega ja õppetunni metoodilise käiguga rahule. Tolle aja kombe kohaselt tuli koolilapsed kooli trepile ritta võtta ja kontrollkäigule saabujaid lauluga tervitada, kui "katsujate" saan juba Kalamehe künkast alla sõitis. Kord kiitnud Viru-Nigula pastor oma jutluses, et Uljaste lapsed hästi laulda osanud, samal ajal kui mõneski teises kohas esinejad nii kartnud, et

nende "loul läks ümber".

Õppevahendeid oli muidugi vähe: püstjalgadel arvelaud, mõned maakaardid, kahe poolega tahvel ja kõnepult. 1903.a. saadi esimene gloobus. Kooli algaastail kasutati samasuguseid õpilaste teadmiste hindede nagu mujalgi Eestis: väga häa, õige häa, kaunis häa, keskmine, vaevalt keskmine, kõhn, sant, halb, väga kõhn, on veel vaene, on ennem hea kui sant, läheb korda, ei sugugi.

Peagi ei rahuldanud koolimaja enam kasvavaid ajanoüdeid. Aastal 1919 arutati Pada vallamajas, kuidas kohe üle minna 4-aastasele kohustuslikule algharidusele noores vabariigis, orienteerudes juba peatsele 6-klassilisele haridusele. Niisugusele hoogsale arenguperspektiivile ei peetud Uljaste koolimaja enam vastavaks.

Oli selge, et ainuõige lahendus on uue koolimaja ehitamine. Kuid kuhu? Kooli senises asupaigas Uljaste külas jäi lapsi vähemaks. Samas koolipiirkonnas oli Sonda uue raudteejaama juurde planeeritud perspektiivikas asula, kus oli juba siis rohkesti lapsi. Tuli ettepanekuid valida uue koolimaja asupaigaks Porvastu või Nüri nõmm, mis asusid Uljaste ja Sonda vahel. Elanike aktiivse tegutsemise tulemusena ehitati uus koolimaja Sondasse. Virumaa haridusosakond otsustas 15. oktoobril 1921. aastal lõpetada koolitöö Uljastel ning viia koolipingid Sondasse, kus uue koolimaja ehitamine oli jõudnud nii kaugele, et paaris ruumis võis kuidagimoodi õppetööd alustada. Paralleelselt jätkus ehitustöö teistes ruumides.

Vahepeal olid Uljaste külakoolis, lõpuks nimetatud vallakooliks, lühemat aega õpetajana töötanud Johannes Kasesalk, Joosep Tiinas ja Leonhard Pender. Esimese Maailmasõja ja Eesti Vabadussõja ajal oli kool ajuti isegi suletud ja ruume kasutati elukorteriks või sõjaväe majutamiseks.

Ka viimaseks kooiõpetajaks Uljastel oli Joosep Leetsmann. Tema oligi see mees, kes ühel hommikul lapsed viimast korda Uljaste koolimaja juurde kokku kogus ja koos nendega mööda jalgrada üle mäe ja raudtee äärt pidi 1921. a. sügisel lõplikult Sonda suurde valmivasse koolimajja läks. Ka koolijuhataja Joosep Leetsmann pidi algul tööle jääma Sondasse. Kuid et Kabala koolis, kus J. Leetsmann vahepeal palju aastaid töötanud oli ja suure populaarsuse saavutas, õpetaja puudus, viidi ta sinna tagasi. Sondas asus aga õpetama kohalik inimene.

Pärast koolilaste lahkumist ei jäänud väike koolimaja põldude ja küla piiril kasutult seisma. Sinna mindi ikka kokku, korraldati eeskavaga peoõhtuid ja koosviibimisi.

Lõpuks tegi ajahammas oma töö ja hooned müüdi oksjonil puitmaterjaliks.

Nüüd tagasipilgul paistab ka Uljaste vana koolimaja nii tillukesena, et ta oma ainsa koolitöe ja õpetaja eluruummiga, õlkatuse ja valgeks lubjatud korstnaga vabalt võinuks mahtuda praeguse uue Sonda koolimaja saali, kahekümne viiele viimasele õpilasele jättes veel jooksuruumigi ümber maja.

Oma 36 õppeaastase töö kestel täitis Uljaste kool suure ja hindamisväärse ülesande ümbruskonna elanike õpetamisel. Veel elavad endised õpilased meenutavad tänutundega oma õpetajaid ja kooli. Väheldase maja ase on vajunud murukamara alla, kuid vundamendi piir on veel selgesti tunda. Õppetöö arvatava alguse paiku vanal mihkkipäeval käib siin matkal koolilapsi Sondast.

Käesoleva kirjutise autori eestvõttel ning paljude ümbruskonna elanike ja õpilaste osavõtul avati koolimaja asupaigas 8. mail 1967. aastal mälestuskivi. Paik on saanud paljude kohalike kultuurilooliste ürituste ja külakokkutulekute austamisväärseks kogunemiskohaks. Siin rivistub külarahvas rongkäiguks, et koos külalistega minna Linnamäele asula esmamainimise juubeliaastapäevi tähistama või priiusetuld süütama. Mälestus endisest koolist elab edasi ja ergastab meeli.

Endisi Uljaste külakooli õpilasi kooli mälestuskivi avamisel 8. mail 1967. a. Vasakult: Hilda Malva, Aliide Saarmäe, Vilve Veskus, Leonhard Veskus, Heinrich Videvik, Ottillie Prees, Aino Eenpuu, Helene Rõöm ja Juliete Lääts.